

ר' גיצל ז'ר' זליג

מחזה מאת אמנון בקר
על פי מעשיות חלם

קריין	הדמויות:
ר' גיצל	
ר' זליג	
דובריש	
ינטע	
קהל חלמאים	
שמש	
רב	
קונה	
סוחר חלמאי	
חלמאי א'	
חלמאי ב'	
רחל האלמנה	
אשה	

כל הדמויות, להוציא חמש הראשונות – קצרות ואפיזודיות.

המקום – חלם.. הזמן – המאה ה-19.

כל הזכויות שמורות (c)
הערה הסטורית: ההצגה נכתבה לבר מצווה ביזרעאל. בסופו של דבר לא יצא המחזה אל הפועל, כי ההורים לא הצליחו לקבוע תאריך... שמות הילדים שהיו אמורים להשתתף: מיכל (יובל?), ארנון מטלון, הלל סקולניק, לי לואיס, תמר (רוזנברג?), גיורא שמע, ישראלה הזר

המחזה הוצג בשם "חלם" בבימת הקיבוץ (1976) וכן במסיבת סיום בית ספר יסודי בקיבוץ מזרע (בסביבות 1980).

שיר לחכמי חלם

(כולם שרים)

פעם אחת נתן הקדוש ברוך הוא
למלאך הממונה על הלידות – שני שקים
מלאים וממולאים נשמות של בני אדם
בשביל לזרוע על פני הארץ.

היו בשק האחד נשמות של חכמים.
היו בשק השני נשמות של טפשים.
זרע המלאך את הנשמות במידה
חופן נשמות חכמות
חופן נשמות טפשות.

נולדו בארץ חכמים מתוחכמים
ושוטים מטופשים במספר שווה.

חלם.. חלם.. חלם.. חלם..

כיון שהגיע המלאך למקום ששם
נבנתה אחר כך העיר המהוללה – היא חלם,
נתקעו כנפיו בהר גבוה
מכוסה עצים וגם שיחים.
נתקע בשק הנשמות החכמות – קוץ.
והקוץ קרע בשק הזה חור גדול.
מאז נולדו שם כולם חכמים
כולם יודעים את התורה
כולם בעלי מוח חריף.

והם שבנו לתלפיות את חלם
עיר של חכמים עד היום הזה.

חלם.. חלם.. חלם.. חלם...

מתגלה קריין

קריין

היה היו שני חלמאים סקרנים. אחד גיצל שמו ושם אשתו דובריש. אחד זליג
שמו ושם אשתו ינטע. שמעו גיצל וזליג שבני אדם מרבים לספר בשבחה של
העיר ורשה. "ורשה כרך גדול", "ורשה כרך יפה". נכנס חשק גדול בלבם של
גיצל וזליג ללכת ולראות בניניה של ורשה – האמנם יפה וגדולה העם ורשה

כמו שמספרים על ורשה? ולא יכלו להתגבר על חשקם לצאת ולראות את ורשה.

(קריין יוצא. מתגלים גיצל ודובריש וזליג וינטע – כל זוג בביתו)

גיצל

ורשה! דובריש.. ורשה! אני רוצה לורשה...

זליג

ורשה! ינטע.. גם לבי יוצא לראות את ורשה.

דובריש וינטע

ש א !!!

ינטע

כל היום ורשה, ורשה. תיפח רוחך עם ורשה ושתהיה לך ורשה קבר יפה מאד. שתתפגר לי שם ושיכנס הרוח למקום שם טמון אבי אביך ושתניח לי כבר בשקט!

גיצל

אני הולך לורשה !!!

זליג

הנה גיצל הולך לורשה. יש אנשים שאם הם רוצים – הם הולכים לורשה.

ינטע

אתה הולך לשוק בשביל להרויח פרוטה לצרכי שבת, שלימזל שלי! קאליקער! כוסי ומנת חלקי... פתאום קפצה לו ורשה. שמעתם?!

גיצל

אני...

דובריש

אצלי אתה תכרכר ותקפוץ לפי מה שאני אומרת לך. שב! (גציל וזליג יושבים)

ינטע

על ארבע! (השניים כורעים על ארבע)

דובריש

תחת השולחן!!! (השניים זוחלים מתחת לשולחן) זהו. עכשו צא.

ינטע

זליג! אתה יכול לצאת. (השנים אינם יוצאים)

דובריש

נו !!

גציל

לא.

זליג

אני לא יוצא

ינטע

לא?! ולמה לא?

גיצל

בבית שלי לא יגידו לי מה לעשות ומה לא לעשות!

דובריש

אתה. צא ושב לאכול. הבולבוסין ישרפו על התנור אם לא תמהר.

גיצל

תמיד הבולבוסין שלך שרופים. מה יש למהר?

דובריש

שרופים?! אתה תלך לאכול בולבוסים אצל ינטע של זליג שלך! היא שורפת גם את הבולבוסין וגם את הצלחת.

גיצל

אני הולך לורשה. (בורח) זליג! זליג!

זליג

אני הולך לורשה. (בורח) גיצל! (שניהם נפגשים ברחוב)

(מופיע קריין)

...נפרדו מנשותיהם ומבניהם ומקרוביהם ומידידיהם ומכל העיר חלם כולה.
 קשה היתה הפרידה, משל לא יחזרו עוד ר' גיצל ור' זליג לחלם.
 אחר כך נטלו ר' גיצל ור' זליג איש את מקלו ואת תרמילו והלכו.
 (קריין יוצא. נכנסים גיצל וזליג, שניהם צועדים. נכנס קריין)

קריין

שני חלמאים עשו דרכם מחלם לורשה. האחד נושא מטריה. השני אין לו מטריה. לפתח החל לרדת גשם. אמר השני לראשון:

גיצל

זליג, פתח את המטריה. גשם מתחיל לרדת.

זליג

אה...! (אינו פותח)

גיצל

זליג! המטריה! גשם!

זליג

המטריה לא תעזור.

גיצל

מה זאת אומרת לא תעזור?!

זליג

לא תעזור. אני יודע שלא תעזור.

גיצל

פתח! המטריה תגן עלינו מחמת הגשם. פתח מהר!

זליג

לא תעזור. המטריה הזאת מלאה וממולאה חורים כמו מסננת.

גיצל

כך? ובכן, שלימזל, למה בכלל לקחת לדרך מטריה מלאה חורים כמו מסננת?

זליג

אני לא חשבתי שבדרך לורשה ירד עלינו פתאום גשם.

(כלם שרים)

כולם

חלם... חלם... חלם... חלם... חלם...

(נראים גיצל וזליג הולכים)

זליג

השכם בבוקר יצאנו. עכשו צהריים ועדיין לא ישבנו להינפש.

גיצל

אתה עייף?

זליג

גם חרש מהרעש בבטני. היא הומה כחמת חלילים. הנה שלולית בצד הדרך. אולי אנחנו יושבים לנוח ולסעוד?

גיצל

אנחנו נאחר להגיע לורשה. אין לי סבלנות להמתין עוד. לורשה!

זליג

ורשה? הרי ורשה כרך גדול. ורשה לא עוף פורח היא. לא תעוף ממקומה. מה אכפת לי אם אאחר לראות את ורשה, איחור של שעה?

(נכנס קריין)

קריין

ישבו גיצל וזליג, הוציאו לחם ונתח גבינה יבשה והתכוונו לסעוד.

גיצל

הלחם והגבינה יערבו לחכי כאילו היו בשר הלוייתן של גן עדן.

קריין

לפני שסעדו – ברכו על המזון (מברכים וסועדים במהירות)

זליג

ר' גיצל, שנחטוף תנומה קלה?
(פורשים לצדדים)

קריין

...ואחר סעודה ברכו גם על המזון וגם על הנקבים וגם על החלולים. (הם חוזרים לישון) ושכבו לישון שנת נודדים כשרה למהדרין.

(קריין ממשיך) עד שאלה נותרים להנאתם, נפל חלמאי אחד פתאום, כך באמצע יום השוק והשיב את נפשו לבורא.
(כולם בבהלה)

חלמאים

את הרב! את השמש! מה לעשות?! הנה הרב! הנה השמש!

קריין

החליט הרב לשלוח את השמש ולהודיע לאשה על האסון.

רב

ר' שמש, רק שתיזהר בדבריך, אה? עליך להזהר ולמסור את הבשורה הרעה בכל העדינות האפשרית.

שמש

כן, רבי. (פונה ומקיש בדלת)

אשה

מי שם?

שמש

סליחה, ובכל העדינות האפשרית, האם כאן גרה האלמנה רחל?

אשה

לא. אני רחל. אני גרה כאן, אבל אינני אלמנה.

שמש

חה!!! על כמה נתערב?
(כולם שרים)

כולם

חלם... חלם... חלם... חלם....

(גיצל וזליג מנמנמים. לפתע מזנק זליג כהלום רעש)

גיצל

ז - ל - י - ג!!!!

זליג

(בבהלה) מה יש גיצל? גזלנים?! אה?!

גיצל

זליג, אם נישן שינה עריבה מדי, אנו עלולים לקום ולא לדעת יותר היכן הכיוון לורשה!

זליג

מה זאת אומר הרי ורשה לכאן (מראה) וחלם לשם! (מראה)

גיצל

חכם. ושמא יתערבבו לנו רוחות השמיים? אנו קמים משינה עריבה ומניין אנו יודעים איפה זה כאן ואיפה זה שם? אולי כאן הוא דוקא שם? אולי שם הוא דוקא כאן?

זליג

אני הולך לישון. מאי נפקא מינה שם וכאן? נלך לישון. נקום. נחיייה ונראה.

גיצל

עליך אי אפשר לסמוך. עוד זכור לי מעשה המטריה. אני אתן סימן ברור לכיוונה של ורשה, שלא תלך לי לאיבוד. הנה נעלי: אני מניח אותן על הדרך, חרטומיהן כלפי ורשה ועביהן כלפי חלם. עכשו אני אשן בשקט. (נרדמים)

(מופיע קריין)

קריין

סוחר חלמאי נסע בעגלתו לעיר הסמוכה. (מתגלה סוחר מוביל סוס) בדרך פגש בו קונה. (נכנס קונה)

קונה

שלום עליכם יהודי. ומה אתה מוכר שם?

סוחר חלמאי

(בחרדה) שששששש....!

קונה

מה ששש...?

סוחר חלמאי

שקט. קרב ואלחש לך.

קונה

מה זה, סוד?

סוחר חלמאי

שקט... אתה חפץ לדעת מה יש לי שם?

קונה

(בלחש) כן.

סוחר חלמאי

(לוחש) שבולת שועל.

קונה

זה הכל? שבולת שועל?! מה סוד יש פה?!?

סוחר חלמאי

ש ק ט ש ק ט ... אני לא רוצה שהסוס ישמע...

כולם

(שרים) חלם... חלם... חלם... חלם... חלם....

קריין

המשיך הסוחר החלמאי בדרכו עד שלפתע עצר את הסוס.

(ליד נעלי גיצל) סוחר חלמאי

...הסוס עצר. גזלנים?!? מה יש לך, נבילה?!? הה! תביטו, תביטו. הרי מציאה.
 (ניגש אל הנעליים) זוג נעליים... כאילו חלץ אותם מישהו והניחם בקפידה.
 הרי זו מציאה כשרה. (מרים) פה!!! הרי אלה שמאטעס כמו שנועלים אצלנו
 בחלם! מציאה אמרתי? טפו... (מניח בכעס בכיוון ההפוך) עד להיכן חייב יהודי
 לנסוע על מנת שימצא במרחקים מציאות כמו שיכול למצוא תריסר בפרוטה
 בחלם עירו? (לסוס) דיו, טינופת!!! (יוצא)

גיצל

(מתעורר) ברוך מקיץ נרדמים.

קריין

ובעיקר כשהנרדמים הם חכמים מחלם, עיר החכמים.

גיצל

זליג!

זליג

גיצל? נו?

גיצל

ולאן לפי דעתך עלינו ללכת?

זליג

(אץ אל הנעליים) לשם! (מצביע לכיוון חלם)

גיצל

לורשה! אנחנו עוד נראה את ורשה. אני, גיצל, אראה את ורשה עוד היום. נלך.
(יוצאים)

קריין

(קריין נכנס)

חלמאי אחד היה בוחן סוס שעמד למכירה בשוק של חלם.

(מתגלים סוחר וקונה) סוחר חלמאי

זהו סוס נפלא אומר אני לך רב יהודי.

קונה

מה נפלא יש פה? סוס. סוס ככל הסוסים שנבראו בצלם סוס.

סוחר חלמאי

כן?! סוס זה איננו ככל הסוסים. הוא כה מהיר עד שהוא משיג את הרוח!
התשער בנפשך, ר' יהודי? אם תצא מחלם וסוס זה רתום לעגלתך בשעה שש
לפנות בוקר, תגיע ללובלין כבר בשש וחצי בבוקר?

כולם

(שרים) חלם... חלם... חלם... חלם....

קריין

(גיצל וזליג הולכים) אחרי קומם משנתם, היה כוחם של גיצל וזליג חדש עמהם. גם שבעים היו וגם בוטחים בדרכם. על כן היתה הליכתם קלה ונעימה. הלכו שעתיים עד שלעת תפילת המנחה הרימו ידיים – והנה

גיצל

זליג!!!

זליג

אוי לי, מה זה? שוב גזלנים? גיצל! מה קרה?

גיצל

הבט זליג ותשמחנה רואותיך: עיר לפנינו. עיר גדולה ויפה.

זליג

ורשה... ורשה.....!?

גיצל

ומה? וכי לא לורשה הלכנו? ואני אומר לך כי מרחוק נראית לי ורשה יפה מאד. עיר של ממש. היתה לנו, כמדומה, מעין קפיצת הדרך. יש לנו פנאי להתעכב ולהשקיף על העיר מרחוק לפני שנכנס. (משקיפים)

קריין

אזרחי חלם היו עוסקים בחפירות לבית הכנסת החדש.

(נראים חלמאים חופרים)

חלמאי א'

(אוחז בראשו) יהודים!!! רגע!!! מה אנו עושים!!!?

חלמאים

(כאחד, בהמולה) מה הוא אומר? חופרים ולא גומרים... שקט!

חלמאי א'

יהודים. מה בדיוק אנו עומדים לעשות בכל העפר שאנו מוציאים מן הבור הזה?
הלא תל העפר יעמוד לנו שטן סביב בית הכנסת ולא יוכלו החלמאים, שלא
לדבר על החלמאיות, לקפץ מעליו כדי למהר לתפילה!...

חלמאי ב'

על זה לא חשבנו. מה נעשה?

חלמאי א'

יהודים! יש עצה. אנחנו נחפור עוד בור. לתוכו נכניס את כל העפר הזה וגמרנו.

חלמאי ב'

אה... אבל זה לא פותר את העניין. מה נעשה עם העפר שנוציא מן הבור השני?

חלמאי א'

אני אומר לך מה. אנחנו נחפור עוד בור. בור שלישי וגדול כפליים משני
הראשונים. לתוכו נשפוך את כל העפר משני הבורות הראשונים!

(כולם)

חלם... חלם... חלם... חלם...

(מופיעים גיזל וזליג)

גיצל

זליג. פלאי פלאים. הייתי אומר כי ורשה זו דומה לחלם עירנו ממש כפי שטיפת
מים אחת דומה לחברתה. פשוט אינני מצליח למצוא הבדל.

זליג

עכשו אני מבין למה משבחים ומהללים ככה את ורשה, אם היא דומה לחלם,
הרי שיפה היא ואנשיה ודאי שחכמים מחוכמים.

גיצל

זליג.. אם כך, כדאי לשים עין, שמא יש בורשה גם כהרחוב שבו עומד ביתנו
בחלם, אה? ואולי יש באותו רחוב גם בתים כהבתים ששנינו דרים בהם?
(יוצאים)

קריין

שני חלמאים נקלעו לתוך פולמוס פילוסופי קשה בסוגיית סודות הבריאה.
(נראים שני חלמאים)

חלמאי א'

אפשר יאמר לי ר' יהודי, מאי משמע הצד הקובע את כל הכיוונים – מה הפוך
לישר ומה ישר להפוך, אה?

חלמאי ב'

מה ישר לישר ומה הפוך לישר המהופך? איזו שאלה? קובע הצד שממנו אתה
מביט על הדברים. או שאתה מביט מן הצד ההפוך לישר או שאתה מביט מהצד
הישר להפוך. איזו שאלה היא זאת? באמת שטות.

חלמאי א'

אם כזה חכם אתה, אמור נא לי במטותא ממך, מאיזה קצה, בדיוק, צומח וגדל
האדם? מלמטה או מלמעלה?

חלמאי ב'

איזו שאלה? בן האדם צומח וגדל מן הרגליים למעלה!!

חלמאי א'

כך? וכיצד תוכיח לי את זאת?!

חלמאי ב'

בלא מאמץ. בלא מאמץ. הנה. לפני עשר שנים קניתי לי זוג מכנסיים. הם היו
כל כך ארוכים עד שנשתלשלו ונגררו על הרצפה. הבט בהם עכשו. הם קצרים.
לא? הרי ההוכחה.

חלמאי א'

חכם בלילה! הרי ההיפך הוא הנכון. כל מי שענינו בראשו יכול לראות שהאדם גדל דוקא מצד הראש.

חלמאי ב'

נו!! ואיך תוכיח?

חלמאי א'

רק אתמול ראיתי את פלוגת חיילי הצאר, טפן, ימח שמם וזכרם גם יחד. מה שברור כשמש בחצי הלילה הוא שלמטה היו רגליהם שוות, כלומר – על פני הארץ, ואילו מן הצד העליון היו כאלה שהיו גבוהים יותר מאחרים!!!

חלמאי ב'

אי אי אי!!! כיון שאתה כל כך בקי ומופלג, שמא תתרץ לי את הקושיה הזאת: מדוע נופלת פרוסת הלחם בחמאה – תמיד דוקא על הצד המרוח?

חלמאי א'

את זה נבדוק מיד. הנה פרוסת לחם (נוטל פרוסה, מורח ושומט) רואה אתה? הפרוסה לא נפלה על הצד המרוח! מה תגידי?

חלמאי ב'

חה! אתה פיקח? אתה מרחת את פרוסת הלחם על הצד ההפוך!

כולם

(שרים) חלם... חלם.... חלם... חלם...

(נכנסים גיצל וזליג. ברקע נשותיהם)

זליג

גיצל. מה אתה יודע? בית הכנסת של ורשה דומה לזה שלנו בחלם – כאח מלידה. גם החזן הורשאי שעבר לפני התיבה במנחה ואפילו השמש הורשאי גם הם דומים לאותם שבחלם!

גיצל

אתה מספר לי? יש פה בורשה רחוב וברחוב הזה משחקים ילדים הדומים לילדים שלנו, זליג...

ינטע

ז ל י ג !

גיצל

(מציץ לעברה) זליג... אם לא היינו בורשה, הייתי אומר שזו בדיוק הקליפה שלך.

זליג

מה אעשה? האשה הזאת חושבת שאני בעלה... זאת אומרת שפה, בורשה, יש זליג אחד הדומה לי בדיוק...

דובריש

גיצל!! (אצה אליו) סוף סוף באת. היכן הייתם כל היום?! מהר והבא את הזאטוטים! הבולבוסין עומדים כבר על השולחן. (גיצל בפה פעור)

גיצל

בדיוק כמו דובריש שלי מחלם... ואני... יש פה... גיצל שדומה לי...

זליג

גיצל? שמא אנחנו נמלטים מכאן? ריח של צרות צרורות עולה באפי.

גיצל

להימלט? אה... לא יברח איש כמוני. אני נשאר פה. יודע אתה מה זליג? תאווה גדולה מתאווה אני להיווכח אם .. אם גיצל הורשאי באמת כל כך דומה לי, ומה יאמר הוא כאשר יראה אותי נגד עיניו... אני נשאר פה.

זליג

נו. שוב לאכול בולבוסין חרוכים. (שניהם פונים לעבר בתייהם)

קריין

יום אחד החריד חלמאי את אשתו עד לאימה.

חלמאי

אשה! אשה!

אשה

מה קרה? פוגרום? גוואלד!!!

חלמאי

לא פוגרום... המשיח בא. יהודים בשוק אומרים שהמשיח מגיע. בעוד כמה שעות יכנס לחלם.

אשה

משיח? אינך נראה צוהל כל כך. פניך לא מבשרים ימות משיח.

חלמאי

נצטרך לעזוב את הגלות ולשוב לארצנו, לירושלים.

זליג

גיצל?

גיצל

הוא חזר כבר?

זליג

לא. היכן הוא, לדעתך?

גיצל

מה אכפת לי. חרדה גדולה אני חרד. אם יחזור גיצל הורשאי – יודע מי אני באמת. צריך להניח שאז יגרשו אותנו בחרפה גדולה.

זליג

נפשי יוצאת אל ינטע שלי והילדים. גם אל חלם עירנו.

גיצל

להתראות, זליג. השם יעזור. (שניהם חוזרים איש לביתו)

קריין

אם לא מתו ר' גיצל ור' זליג בגעגועיהם הביתה, הרי שהם ממתינים עדיין לגיצל ולזליג הורשאים, שישובו כבר לורשה. זה סופם של סקרנים כל כך גדולים.

כולם

חלם... חלם... חלם... חלם...

ס ו ף

